

С. М. Домбровська,

д.держ.упр., доц.,

завідувач науково-дослідної лабораторії управління у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України,

м. Харків

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Досліджено механізми забезпечення інформаційної безпеки як важливої категорії для теоретичної концепції державної безпеки. Розглянуто основні сучасні підходи до визначення інформаційної безпеки, виокремлено основні її структурні складові; проаналізовано загрози інформаційній безпеці та запропонована їх класифікація.

Ключові слова: інформаційна безпека, державна безпека, загрози інформаційній безпеці.

Трансформаційні зміни в інформаційних системах розвинутих і перехідних системах, глобалізаційні процеси на початку нового тисячоліття спричинили значне підвищення наукового інтересу до вивчення проблем безпеки та переосмислення місця безпеки в ієрархії потреб людини. Необхідність забезпечення безпеки є вихідною соціальною потребою суспільства в цілому і людини зокрема. Будь-які природні чи соціальні явища людина розглядає через призму можливої загрози і можливості забезпечення власної безпеки. Безпека – це основа цивілізації й державності, головна передумова існування людського суспільства чи держави. Прогресивний розвиток України як суверенної, демократичної, правової та економічно стабільної держави можливий тільки за умови якнайповнішого забезпечення належного рівня інформаційної безпеки.

Завдяки унікальному геополітичному розташуванню нашої країни, багатству духовного та історичного спадку українського народу, керуючись ідеями розвитку національного самоусвідомлення та цивілізаційної єдності української нації, Україна має стати сильною, непохитною, демократичною, інформаційно розвиненою державою, повноправним і впливовим учасником європейського життя, посісти гідне місце у глобалізованому світі.

Питання дослідження інформаційної безпеки та її забезпечення перебувають у центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема М. Гуцалюка [1], В. Лужецького, О. Лужецького, А. Лужецького [2] та інших.

Мета роботи – дослідити механізми забезпечення інформаційної безпеки як складові державної безпеки в Україні.

Рівень розвитку та безпека інформаційного середовища, які є одними з найвагоміших факторів у всіх сферах державної безпеки, активно впливають на стан політичної, економічної та інших складових державної безпеки України. У зв'язку з цим доцільно розглядати інформаційну безпеку як складову інших сфер державної безпеки. Разом з цим, інформаційна безпека є самостійною складовою державної безпеки і в цьому проявляється її двоїстий характер. Це обумовлюється таким:

– прагненням кожної держави реалізувати та захистити власні національні інтереси, що направлені на формування та накопичення національного інформаційного потенціалу в умовах глобалізації світових інформаційних процесів;

– необхідністю не лише розвивати й посилювати національний інформаційний потенціал, але й захищати від широкого спектра існуючих і потенційних інформаційних загроз;

– існуванням реальної потреби в захисті всіх суб'єктів інформаційних відносин від можливих негативних наслідків упровадження та використання інформаційних технологій;

– наявною можливістю інформаційного тиску на Україну, навіть інформаційної агресії з боку розвинутих країн світу з метою одержання односторонніх переваг в політичній, економічній, військовій та інших сферах, а також інформаційного впливу на свідомість і підсвідомість індивідів, на сім'ю, суспільство й державу, що загрожує державній безпеці [2, с. 87].

Літературні джерела дають досить широку класифікацію інформаційних загроз. Але ми, виходячи з вищенаведеного, головну інформаційну загрозу державній безпеці України, сформулюємо таким чином: це загроза через інформаційний вплив іншої сторони на свідомість, підсвідомість, інформаційні ресурси, інфосферу машинно-технічних систем та інші об'єкти інформаційної інфраструктури країни, нав'язати особистості, суспільству й державі бажану (для іншої сторони) систему цінностей, поглядів, інтересів і рішень у життєво важливих сферах суспільної й державної діяльності, керувати їхньою поведінкою і розвитком у бажаному для іншої сторони напрямку. Власне, це є загрозою суверенітету України в життєво важливих сферах суспільної й державної діяльності, що реалізовується на інформаційному рівні. Країна з високим рівнем інформаційної озброєності має змогу керувати країною з нижчим її рівнем, спрямовуючи розвиток цієї країни в своїх інтересах під постійним інформаційним контролем. Менш розвинена в інформаційному відношенні країна відстає у виробництві нових знань (технологій) і вимушена використовувати готові рішення, які їй нав'язують ззовні, внаслідок чого вона потрапляє в залежність від зовнішніх інформаційних ресурсів і технологій [1, с. 72].

Починаючи з 1997 р., органи виконавчої влади, що забезпечують інформаційну безпеку України, перебувають у стадії перманентної реорганізації. Тривалий процес структурних змін, що практично щороку супроводжується утворенням одних державних органів, реорганізацією (ліквідацією, зміною статусу або схеми підпорядкування) інших, не сприяє налагодженню їх стабільної й узгодженої роботи. Якщо до того ж врахувати надмірно тривалі процеси кадрових призначень, багатомісячні затримки із затвердженням положень про діяльність ключових органів, досить тривалий термін опанування новопризначеними керівниками нової сфери відповідальності, то можна впевнено говорити про часткову втрату керованості інформаційною сферою. Відсутність цілісної системи інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади значно ускладнює прийняття ними виважених рішень, породжує конфліктні ситуації у владних структурах і суспільстві. Недостатнє інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності є характерним для всіх державних органів – як на центральному рівні, так і в регіонах. Владні структури не мають достатніх можливостей завчасно прогнозувати розвиток подій в Україні та навколо неї, належним чином ураховувати сприятливі та обмежувальні чинники, що

визначають результативність прийнятих політичних рішень, здійснювати планування навіть на середньострокову перспективу.

Про розуміння керівництвом держави необхідності створення єдиної системи інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади свідчать документи, в яких формулюються відповідні завдання. Однак вони мають переважно несистемний характер і, як свідчить практика, не забезпечуються необхідними ресурсами, а відтак, не виконуються або виконуються лише частково. За таких умов створити цілісну систему дуже важко.

Система статистичної звітності не забезпечує отримання достовірної інформації, що ускладнює прийняття адекватних рішень. На основі наявної фрагментарної, неперевіреної та неузгодженої інформації, що узагальнюється державними органами, важко навіть дати оцінку ситуації, про можливість прогнозування розвитку подій годі й говорити. Насамперед, це стосується сфери зовнішньої економічної діяльності та галузей ПЕК. У Програмі діяльності уряду “Реформи заради добробуту” розвитку інформаційної сфери України не приділено пріоритетної уваги. У документі містяться положення стосовно захисту інформаційної сфери та основних напрямів урядової політики щодо розвитку інтернету. Однак захист інформаційного простору зведено насамперед до вдосконалення системи фінансування державного телебачення. До того ж, Державний комітет інформаційної політики, телебачення і радіомовлення головний наголос у своїй практичній діяльності зробив на невирішеності мовних проблем у суспільстві, присутності російськомовних видань в Україні, залишивши інші важливі проблеми без достатньої уваги.

Пріоритети державної політики визначаються не деклараціями, навіть якщо вони закріплені в нормативно-правових актах, а їх реальним ресурсним забезпеченням: фінансовим, організаційним, кадровим та ін. На розвиток інформаційних технологій в Україні, в розрахунок на одного жителя, щорічно витрачається близько 3 дол. (у Польщі – 28, у США – 250 дол.), тобто на два порядки менше, ніж у розвинутих країнах [3]. За оцінками фахівців, держава сьогодні може забезпечити не більше 20 % інвестицій, необхідних для модернізації інформаційної інфраструктури та розвитку інтернету в Україні. Серед пріоритетів державних інтересів України в контексті інформаційної безпеки слід зазначити такі:

- гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина;
- розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів;
- захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- зміцнення політичної і соціальної стабільності в суспільстві;
- забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, гарантування вільного розвитку, використання і захисту інших мов національних меншин України;
- розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу українського народу, зміцнення фізичного здоров’я нації;
- інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір та євроатлантичний безпековий простір, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України.

З основних реальних та потенційних загроз державній безпеці України, стабільності в суспільстві, наведемо ті, які тією чи іншою мірою реалізуються через інформаційну сферу:

- посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав; спроби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав; воєнно-політична нестабільність, регіональні та локальні війни (конфлікти) в різних регіонах світу, насамперед поблизу кордонів України;

- розвідувально-підбивна діяльність іноземних спеціальних служб; загроза посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян; злочинна діяльність проти миру і безпеки людства, насамперед поширення міжнародного тероризму; прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України;

- недостатня ефективність існуючих структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки та глобальної стабільності; можливість втягування України в регіональні збройні конфлікти чи у протистояння з іншими державами; небезпечне зниження рівня забезпечення військовою та спеціальною технікою та озброєнням нового покоління ЗСУ, інших військових формувань, що загрожує зниженням їх боєготовності;

- порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції і законів України, прав і свобод людини і громадянина, в тому числі при проведенні виборчих компаній, недостатня ефективність контролю за дотриманням вимог Конституції і виконанням законів України; можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та проявів сепаратизму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад; загроза прояву сепаратизму в окремих регіонах України;

- критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку;

- зниження можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства; прояви моральної та духовної деградації суспільства;

- наростаюче науково-технологічне відставання України від розвинутих країн; низька конкурентоспроможність продукції; вплив учених, фахівців, кваліфікованої робочої сили за межі України;

- прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу передбачену законом таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

Суттєвим для інформаційної політики будь-якої держави є дотримання балансу інтересів особистості, суспільства і держави. Держава повинна забезпечувати відкритість та поінформованість суспільства про діяльність її органів і суспільних інститутів в інформаційній сфері [4, с. 61].

Отже, інформаційна безпека суспільства, держави характеризується ступенем їх захищеності, та, як наслідок, стійкістю головних сфер життєдіяльності у відношенні до небезпечних інформаційних впливів. Інформаційна безпека визначається здатністю нейтралізувати такі впливи. Загальноприйнятим є таке визначення інформаційної безпеки, як стан захищеності життєво важливих інтересів громадян, суспільства та держави в інформаційній сфері. В Україні створена система забезпечення інформаційної безпеки. Функції та повноваження відповідних державних органів закріплені в нормативно-правових актах різного рівня – Конституції України, законах України, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів, інших відомчих, нормативних актах.

Проте вона є неефективним управлінням діяльності системи забезпечення інформаційної безпеки України, що унеможлиблює стійке функціонування центральних органів виконавчої влади, які визначають і реалізують політику в інформаційній сфері. Організаційні зміни в системі органів виконавчої влади, що проводяться в рамках адміністративної реформи, мають несистемний характер. Розподіл функцій між окремими суб'єктами системи та схема їх взаємодії потребують вдосконалення.

Відсутність цілісної системи інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади значно ускладнює прийняття ними виважених рішень, породжує конфліктні ситуації у владних структурах і суспільстві.

Література:

1. *Гуцалюк М.* Інформаційна безпека в сучасному суспільстві / М. Гуцалюк // *Право України.* – 2005. – № 7. – С. 71–74.
2. *Комп'ютерна злочинність і інформаційна безпека* / А. П. Леонов ; за заг. ред. А. П. Леонова. – Мінськ : АРІЛ, 2000. – 552 с.
3. *Лужецький В. А.* Інформаційна безпека : навч. посіб. / В. А. Лужецький, О. П. Войнович, А. В. Дудатьєв. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. – 240 с.
4. *Роговец В.* Информационные войны в современном мире: причины, механизмы, последствия / В. Роговец // *Персонал.* – 2000. – № 5. – С. 56–69.

Dombrovska S. M. Information security mechanisms as component of national security of Ukraine.

This paper examines the information security as an important category for theoretical concept of national security. This study considers the basic modern approaches to the definition of information security, determined its main structural components. The article analyzes information security threats and proposed their classification.

Key words: information security, national security, information security threats.

Надійшла до редколегії 13.02.2015 р.